

ƏDƏBİYYATŞÜNASLIQ.
Mətnşünaslıq. Mənbəşünaslıq.

UOT:82-1.512.162

Kərimov Paşa,
filologiya elmləri doktoru
AMEA-nın Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu,
Bakı ş., İstiqlaliyyət küç.26.
e-mail: pasha_kerimov@list.ru

QAZI BÜRHANƏDDİN ŞEİRLƏRİNİN MÖVZU DAİRƏSİ
VƏ BƏDİİ İFADƏ VASİTƏLƏRİ

Açar sözlər: *Qazi Bürhanəddin, Azərbaycan, oğuz, qəzəl, şeir, lirika*

Giriş. *Qazi Bürhanəddin (1344-1398) yalnız Azərbaycan türklərinin deyil, bütövlükdə oğuz türklərinin divan ədəbiyyatının əsasını qoyan, anadilli əsərləri mükəmməl toplu şəkildə günümüzə gəlib çatmış ilk şairlərdəndir. Onun Londonun Britaniya muzeyində 4126-cı nömrə altında saxlanan 608 səhifəlik divanı şairin dövründə 1393-1394-cü illərdə katib Xəlil ibn Əhməd tərəfindən köçürülmüşdür, 17 min misradan ibarətdir. Buraya 1319 qəzəl, 20 rübai. 117 tuyuq daxildir. Tədqiqatçılar şairin divanının zəngin olduğunu, burada çoxsaylı etnonimlərə, mifoloji və tarixi adlara rast gəldiyini qeyd etmişlər (1, s.229).*

Ədəbiyyat tariximizin qüdrətli şair-hökmdarının ədəbi irsini nəzərdən keçirdikdə görürük ki, o yaradıcılığında iki əsas mənbədən - şifahi xalq ədəbiyyatından və klassik ədəbiyyatdan bəhrələnmişdir. Onun bir sıra əsərlərində, xüsusilə də mərdliyi, cəngavərliyi, döyüş meydanında igidlik göstərməyi təbliğ edən şeirlərində şifahi xalq ədəbiyyatından gələn motivləri görmək mümkündür. Yaxın Şərqi müxtəlif təhsil müəssisələrində təhsil almış şairin yaradıcılığında ərəb və fars dillərində yazmış görkəmli klassiklərin təsirini də görmək mümkündür.

Qazi Bürhanəddin poeziyasında ən əsas yeri məhəbbət lirikası tutur: “Şairin qəzəllərində sevgi hisləri bütün əlvan rəng çalarları ilə bədii təzahürünü tapır. Şair məhəbbətin sevincini-acısını, qəlbin fərəhini və hıçqırıqlarını səmimi bədii lövhələrlə əks etdirir” (2, s. 198).

Qazi Bürhanəddinin məhəbbət lirikasında gözəlliyə, gözəlliğin vəsfinə həsr edilmiş şeirlər mühüm yer tutur. O, məşuqənin gözəlliyindən danışarkən onun ayrı-ayrı bədən üzvlərini - gözlərini, belini, üzünü, saçını və s. - ayrıca vəsf edir. Bunlardan hər biri aşıqın halına bir ayrı cür təsir edir:

*Necə bir şol cadu gözün qəsd-i canü dil qıla,
Necə bir şol incə belün bu tənümi qıl qıla...*

*Şol günəş yüzünə qarşı bən hilali olmuşam,
Ola bu əksüklüyi kim, hüsnünüz kamil qıla.*

*Etidali-qamətündən ədl umar dəlü könül
Ki, məgər sərvini bizdin yanaya mail qıla (3, s.52-53).*

Qəzəlin hər beytində müəllif obrazlı ifadələr işlətməmişdir: aşiqin canına və ürəyinə qəsd edən gözəlin cadu gözləridir. Onu dərdindən arıqladıb belini incə qıla döndərən məşuqənin incə belidir. Gözəlin günəş kimi parıldayan üzünü görən aşiq hilala, bir neçə gecəlik aya-ayparaya dönmüşdür. Bu əksikliyi, hilal vəziyyətini yalnız yarın (günəşin) gözəlliyi düzəldə bilər. Orta əsrlərdən məlum idi ki, ay öz işığını günəşdən alır. Şairin dəli könlü yarın qamətindən ədalət istəyir ki, onun sərvə (uca boyu, qaməti) ona tərəf meyl etsin. Məlumdur ki, sərv ağacları bağların kənarından əkilir. Müəllif burada lirik bir təbiət mənzərəsi yaradır: bağın içində olan aşiq bağın kənarında, uzaqda olan sərv boylu məşuqənin ona tərəf gəlməsini istəyir.

Alpaslan A. haqlı olaraq şairin şeirlərində gözəlin bədən üzvlərini tərif etməsini onun lirikasının səciyyəvi xüsusiyyətlərindən biri kimi dəyərləndirir: “Bizcə, şairin ən tipik və onu bütün şairlərdən ayıran ən mühüm tərəfi sevgilisinin gözəlliyinin əlamətlərini təşkil edən saç, qaş, göz, kiprik, üz, ağız, dodaq, diş, bel, boy kimi bədən əzalarını qələmə almasıdır” (4, s.35).

Şair yaşıllıqlar içində gördüyü sevgilisini göydəki günəşə bənzədir. Burada o yaşıllıq və göy, səma mənalarında işlənən “gök” sözündən məharətlə cinas yaratmışdır:

***Nigarı bağda gördüm gök içində,
Nola günəşi gördüm gök içində (3, s.270).***

Qazi Bürhanəddin divanındakı şeirləri nəzərdən keçirdikdə görürük ki, burada bəşəri, dünyəvi, konkret bir gözələ ünvanlanmış eşqin tərənnümü mühüm yer tutur. Şairin insan konsepsiyası, insanla bağlı fəlsəfi-estetik fikirləri, məhəbbət fəlsəfəsi bu əsərlərdə əksini tapmışdır. Ə. Səfərləli hökmdar şairin əsərlərində dünyəvi eşqi tərənnüm etdiyini xüsusi olaraq vurğulamışdır: “Qazi Bürhanəddinin sevgi duyğuları və eşq anlayışı yaşanılmış hisslərin ifadəsidir. Şairə görə yanmış köülləri səsləndirən, həyata qaytaran ağıladan-sızladan eşqdır. Sevən ilə sevilənin varlığı ali, yüksək bir məhəbbətlə bağlıdır. Göylər, yerlər yenilməz bir eşqin təntənəsindən ibarətdir, eşq səfa və şəfa mənbəyidir” (3, s.9). Qazi Bürhanəddinin bir sıra şeirlərində söhbətin açıq-aydın dünyəvi gözəldən, bəşəri eşqdən getdiyini görürük. Bu əsərlərində şair eşqindən danışmaqla bərabər sevgilisinin xüsusiyyətlərindən, xasiyyətlərindən, onun naz-qəmzəsindən danışır, elə bil ki, onun portretini çəkir:

***Gülşənə bax, yarumun girişməsinə gör,
Eşqi ilə canumun girişməsinə gör.***

***Yağmaçı gözlərinün bilişməsinə bax,
Zülfü girehlərinün ilişməsinə gör.***

***Bax bulda, gözlərim için necə ağlar,
Ləblərin için gülün gülüşməsinə gör (3, s.200),***

Qazi Bürhanəddinin lirik qəhrəmanı-aşiqin ən səciyyəvi xüsusiyyəti eşqi yolunda hər cür cəfalara səbrlə dözməsindən, bu cəfalara minnətdarlıqla qəbul etməsindən ibarətdir. O, eşq dərdini özünə bir dəva, dərman hesab edir və düçar olduğu məhəbbət xəstəliyindən müalicə olunmağı istəmədiyini bildirir:

***Dəva dərdimə qılma ki, dərdün dəvadur,
Oduna bu yürəgüm yanar isə rəvadur (3, s.210).***

Haqqında danışdığımız şeirlərdə şair sadəcə məşuqəni, ona olan eşqini vəsf etmir, dünyanın əsrəfi olan insanın gözəlliyindən, onun həyatdakı, təbiətdəki mövqeyindən danışır.

Qəzəllərindən birində Qazi Bürhanəddin göstərir ki, aşiq heç cür eşqini insanlardan gizlədə bilməz, bu vəziyyəti onun zahiri görünüşündən anlamaq mümkündür. Eşqdən qaçmağın mümkün olmadığını o, poetik bir şəkildə izah edir: əgər könül qapısını bağlasam da gözəlin saçlarının halqası onu mütləq açacaqdır:

***Tutam ki, anın eşqin kimsəyə diməyəm,
Bənüzüm sarusu anı xəlqə çaxısar axır.***

***Könül qapısını bən bağlar isəm ol yana,
Gisuları halqası qapu qaxısar axır (3, s.41).***

Şair əsərlərində eşqdə fədakarlığı təbliğ edir, bu yolda hər cür əzablara dözməyi xoşbəxtlik kimi qəbul etməyi məsləhət görür, məşuqəyə müraciətlə “Hicrün ilə yandığuma şükr qıluram” deyir. Aşiqə çəkdiyi cövrü cəfalar xoş gəlməlidir, çünki bu cəfalı, xoşbəxt eşq onun taleyinə yazılmışdır:

***Cövrü cəfa xoşdurur çü eşqi-əzəldə,
Yazmış ola bir kişiyyə taleyi-məsud (3, s.43).***

Şair məhəbbətinin gücünü göstərmək üçün klassik ədəbiyyatda sınınmış bir üsula əl atır, özünü Şərq poeziyasının məşhur aşiq obrazları ilə müqayisə edir:

***Əfsanədürür bizə görə Vamiqü Əzra,
Məcnun ilə Leyli bizə nisbət çü səmərdür (3, s.141).***

Qazi Bürhanəddinin şeirləri arasında ilahi, həqiqi eşqin tərənnümünə həsr edilmiş şeirlər daha çoxdur. “Eşq” rədifli qəzəlində, o, eşqi birbaşa vəhdəti-vücuda fəlsəfəsi ilə əlaqələndirir:

***Biz necəsi eşq ilə olmayalum bir çün,
Biz yoğ ikən vədətə eyladi israr eşq (3, s.18).***

Qazi Bürhanəddinin əksər şeirlərində məcazi eşqlə həqiqi, ilahi eşq eyni zamanda tərənnüm edilir, onun şeirlərində hürufiliyin təsirini görürük. Şair gözələ üz tutub deyir ki, sənin üzünü görəndə orada ilahi əlamətləri görəcək və daha məcazi eşqindən danışmayacaq. Bir tərəfdən konkret bir məşuqə vəsf edilir, onun gözəlliyindən danışılır, yəni məcazi eşq söz mövzusu olur, digər tərəfdən isə məşuqənin üzündə ilahi gözəllik əlamətlərini görəndə müəllif bundan sonra dünyəvi, məcazi eşqdən danışmağın mənasızlığını iddia edir:

***Buni həqiqət bilün ki, yüzini görəndə,
Qılmaya eşqi duasını məcazi (3, s. 49).***

Məşuqənin üzündə ilahi əlamətləri görən sənətkar deyir:

***Təsəvvüf əhli bulalı səfalarını yüzündə,
Kimi səccadəsi satar, kərü qoz kimi əbriqi (3, s.47).***

Burada müəllif təsəvvüf əhli deyərkən əslində hürufiləri nəzərdə tutur. Başqa bir qəzəlində “Yüzün çü məzhəri-nuri-cəməldür, şaha” (3, s.62) deyən şair açıq-aydın insanın üzündə Tanrının əlamətlərinin təcəlli etməsinə inanan hürufilərin mövqeyindən çıxış edir. Başqa bir qəzəlində hökmdar şair insanın üzündə onun ilahi mənşəyini sübut edən xətlərdən danışan hürufi təliminin, elmi-hürufinin adını çəkir:

***Elmi-hürufi xətti anun qıldı bana kəşf,
Z'an ruşikəstə gisusi təksir içindədür (3, s.80).***

Şairin divanının başqa yerində insan gözəlliyi, siması Quran ayələri ilə müqayisə edilir, nöqtə, xətt kimi hürufilikdə çox işlənən anlayışlardan danışıılır:

***Nöqtəsiyəm xətt verür qullığına,
Mötərifəm hüsninin ayatına (3, s.96).***

Qazi Bürhanəddin şeirlərində əqidəsinə görə şəhid edilən Həllac Mənsurun adını çəkmişdir. Bir qəzəlində şair məşuqəsinə üz tutub deyir ki, könlüm sənəin müşk qoxuyan saçından istifadə edib Həllac Mənsur dardan asılan kimi özünü asmaq istəyir:

***Müşkin rəsəndə özünü Mənsur edən könül,
Kənduyi payi-darda key paydar edər (3, s.106).***

Sevgilisinə müraciətlə yazdığı digər bir şeirində də şair eşqi yolunda Mənsur kimi asılmaq istədiyindən danışıır:

***Gərək Mənsur olam bən eşqin ilə,
Qədündür darü boynunda kəməndüm (3, s.69).***

Şairin şeirlərində Həllac Mənsur eşq, əqidə yolunda hər cür əzab-əziyyəətə, işgəncələrə hazır olan fədakar insan rəmzidir.

Qazi Bürhanəddinin şeirlərində təbiət təsviri kifayət qədər önəmli yer tutur. Bahar fəslinin, novruzun gəlişini, təbiətin oyanışını, dünyanın əlvan rənglərə boyanmasını şair sevinclə, yüksək əhvali-ruhiyyə ilə qarşılayır:

***Məgər novruz gəlmişdir müsəvvər
Ki, olmuşdur cahan yenə münəvvər (3, s.81).***

“Fəsl-i bahardur, neçün olur könül məlul” (3, s.225) deyən şair yaz fəslində insanların kədərli olmasını qeyri-qanunauyğun sayır. Qazi Bürhanəddinin bahardan sonra ən çox sevdiyi fəsil payızdır. O, bu fəsildə ağacların yarpaqlarının saralmasını qızıla boyanmaya bənzədir, bu xəzan fəslini Allah vergisi kimi dəyərləndirir:

***Gör ki, nə vermiş İlah fəsli-xəzana,
Gör ki, nə pür eyləmiş zər ilə xəzana (3, s.60).***

Qazi Bürhanəddin şeirlərində bahadırlıq, qəhrəmanlıq mövzusu önəmli yer tutur. Onun bu mövzuda şeirləri sayca o qədər çox olmasa da, şairin həyata münasibətini, həyat fəlsəfəsini daha düzgün anlamağımıza kömək edən əsərlərdir. Hökmdar şairin bir sıra şeirlərini hərbi poeziyaya aid edən italyan alimi A. Bombaçi yazır: “Bu şeirlərdə müqəddəs şəxs və ya məşuqə ideali cəsur və qorxmaz ər, igid ideali ilə əvəz olunur” (5, s.264).

Qazi Bürhanəddin qəhrəmanlıq və bahadırlığı, cəsurluğu insan üçün ən ümdə əxlaqi-mənəvi xüsusiyyətlərdən sayır. O, tuyuqlarından birində deyir ki, açıq meydanda düşmənlə nər kimi döyüşən ərlərin quluyam:

***Ərənlər düşmənləri avlaşurlar,
Qəmzələr bir-birini qovlaşurlar.
Mən quluyam dünyada ol nərlərin
Ki, bu dəm meydanında kükrəşürlər (3, s.622).***

Qazi Bürhanəddinin həyat fəlsəfəsinə görə ölüm qaçılmazdır, “hər nerdə ki, varlıx var, yoxlığa girmişdir” (3, s. 47), hər şey Tanrının hökmü ilə olur, “Əzəldən Həq nəyi yazmış isə bolur” (3, s. 614). Buna görə də heç nədən qorxmaq lazım deyil:

***Qorxmazam dünyada heç kimsədən,
Canumun əmanəti Allahdur (3, s.625).***

Bu ölümlü dünyada igid kimi, qəhrəman kimi yaşamaq lazımdır:

***Dünya bir keçiddürür, gələn keçər,
İlla, sərvər yigidə sərmayədür (3, s.626).***

Şairə görə, kişinin ən yüksək keyfiyyəti onun ərliyi, ərənliyi, erkəkliyi, igidlə qorxağı seçməyin ən yaxşı ölçü meyarı isə döyüş meydanıdır:

***Ərənlər öz yolunda ər tək gərək,
Meydanda erkək kişi nə tək gərək.
Yaxşı-yaman, qatı-yumşax olsa xoş,
Sərvərəm deyən kişi erkək gərək (3, s.627).***

“Hər aşıqın dövranı var” kəlamı Qazi Bürhanəddinin şeirlərində “hər zaman bir yigidin dövranıdır” kimi səslənir. Şairə görə, göy üzü günəşin məkanı olduğu kimi, bu dünya da ərlərin meydanıdır. Ər igidlər adlarına layiq yaşamalrı, yeməli, yedirməli, almalı, bağışlamalı, bir sözlə, səxavətli olmalıdırlar. Onun bir sıra şeirləri ər igidlərin həyat və davranış kodeksi kimi səslənir:

***Necə ki, gögdə günəş seyranıdır,
Bu cəhan ərənlərin meydanıdır.
Yevü yedürgil, alü bağışlağıl,
Hər zaman bir yigidün dövranıdır (3, s.631).***

Qazi Bürhanəddinə görə, heç kəs öz uğursuzluğunda başqalarını günahkar hesab etməməlidir. Öz nöqsanını bilib düzəltməyə başlayan şəxs həyatda çox şeyə nail ola bilər:

***Kişi öz əksüklüğün bilicəgəz,
Dünyada anın işi şahanədür (3, s.634).***

Şairin həyat fəlsəfəsinə görə insan heç bir zaman şikayət etməməli, igid meydanında nəyə qadir olduğunu sübut etmək imkanı əldə etdiyinə görə şükr etməlidir:

***Şükr ana ki, bir nəfəsdə gəlmişüz,
Kim bu dəm ərənlərin dövrənidur (3, s.635).***

Şairin nikbinliyi Tanrıya inamından, özünəməxsus dünyabaxışından irəli gəlir. O, belə hesab edir ki, insana bəxş edilən ömrə görə naşükürlük etmək olmaz, həyatın hər anının qədrini bilmək lazımdır. Qazi Bürhanəddinin “Bu dəmi gəlün qənimət bilələm” (3, s.628) misrası İmadəddin Nəsiminin “Gün ki keçmiş, danla qaib, bəs bu dəm xoş dəmdürür” misrası ilə səsleşir. Ömür axar su kimi sürətlə keçib gedir, imkan daxilində onun bəzi məqamlarından ləzzət almağı bacarmaq lazımdır:

***Ömür axar suya bənzər, keçənə yetilməz,
Bir iki dəm var isə şimdi bağını görünüz (3, s.134).***

Yaxud:

***Bu dəmi gəlün qənimət bilələm
Ki, dünya, ey yərənlər, fəna durur (3, s.628).***

Və yaxud:

***Bu dünya fanidür, bari, sizünlə söhbət edələm,
Görələm bir-birümüzi bir-iki dəm ki, var taqi (3, s.115).***

Bəzən şairin nikbinliyi o həddə çatır ki, qısa ömrü uzatmağın, Nuh bədəsindən şərab içməyin, yəni Nuh peyğəmbər qədər uzun yaşamağın insanın öz əlində olduğunu iddia edir:

***Necə ki, ömür qısa isə uzun qılruz biz,
Həmişə toludur əllərimüzdə Nuh əyağı (3, s.146).***

Qazi Bürhanəddin əsərlərində ana dilinin incəliklərindən, danışıq dilindən gələn söz və ifadələrdən, məsəllərdən, bədii ifadə vasitələrindən, poetik fiqurlardan məharətlə istifadə etmişdir. Onun özünəməxsus şeir dili, ritmi incə bədii zövqündən xəbər verir. Ə. Səfərli bu barədə yazır: “Şair vəsf etdiyi gözəlin obrazını real cizgiləri ilə verir, saçını, qaşını, gözünü, kipriyini, xəttini, xalını, üzünü, ağzını, dodağını, dişini, belini, boynunu təbii sürətlərlə müqayisədə canlandırır. Bu bədii-poetik, dil-üslub keyfiyyətlərinə görə Qazi Bürhanəddinin yaradıcılığı Azərbaycan ədəbiyyatına, xüsusilə də Xətai və Vaqif şeirinə nəcib təsir göstərmişdir” (6, s.186).

Şairin şeirləri bədii təyinlərin, epitetlərin bolluğu ilə diqqəti cəlb edir. Bunlardan bir çoxu şifahi xalq ədəbiyyatından gəlir. Moğolçin gözlər, türki gözlər, ala gözlər kimi bədii təyinlərə Nəsiminin əsərlərində də rast gəlmək mümkündür.

Qazi Bürhanəddin təkrirlərin köməyi ilə şeirlərinin təsir gücünü, emosionallığı məharətlə artırmağı bacarmışdır. Şair bir mısradə “yar” sözünü dörd dəfə işlədir, bununla lirik qəhrəmanın aşılığını, vurğunluq dərəcəsinə çatdırmaq istəyir. “Yar” sözü üç dəfə sevgili, bir dəfə yar olmaq, dost olmaq mənasında işlədilib. Burada təkrirlə bərabər cinas poetik fiqurundan da istifadə edildiyini görürük.

***Yara, yara, yara kim, yar olasın,
Necə işbu gülə bir xar olasın (3, s.69).***

Beytlərindən birində şair gözəlin şəhdi-ləbinin onun dərdinə, yarasına, məlhəm olduğundan danışır. Burada bir mısradə dörd dəfə “yaraluyam” sözünü işlətməklə sənətkar oxucuya düşdüyü eşq bəlasının böyüklüyünü göstərmək istəmişdir:

***Yaraluyam, yaraluyam, yaraluyam, yaralıyam,
Şol şəhdi-ləbindən irur canıma mumıya isən (3, s.122).***

Şair bir qəzəlinde gözəlin dodağını şəkərə, belini qıla, üzünü bütə, bədrələnmiş aya bənzədir:

***Ləbün şəkkərdürür, leykin mükərrər,
Xətin ənbərdürün, leykin mühərrər.***

***Belün qıldur gözümüzdə müxəyyəl,
Yüzün bütdür canumuzda müsəvvər (3, s.216).***

Şair məşuqənin boyunu sərvə, bədənini yasəmənə, ağızındakı dişləri dürrə oxşadır:

***Boyun sərvü tənün yasəmindür,
Ağızun toptolu dürri-səmnindür (3, s.221).***

Başqa bir şeirdə məşuqənin yanaqları alma, ağızı püstə, dodağı şəkərlə müqayisə edilir (3, s.127).

Fikir və hisslərini daha təsirli çatdırmaq üçün şairin məharətlə işlətdiyi bədii ifadə vasitələrindən biri də təzaddır. Gözələ üz tutan şair onun eşqinin uzağı yaxın, fərağının, ayrılığının isə yaxını uzaq eləməsindən danışır. Yaxın-iraq sözlərinin yaratdığı təzadın köməyi ilə müəllif lirik qəhrəmanının məhəbbət əhvalatını oxucuya səmimi bir dillə çatdırmışdır:

***İrağını yaxın eylədi eşqin,
Yaxınını iraq etdi fəraqun (3, s.134).***

Başqa bir qəzəlinde Qazi Bürhanəddin daxilində od ilə suyun cəm olduğunu deyir. Çünki onun sevgilisinin üzü ilə saç (günəş üzü tutan qara saç) sübh ilə zəlamı-səhərlə

gəcni əks etdirir. Burada od və su, zülf və yüz, sübh və zəlam sözlərinin köməyi ilə təzad yaradılmışdır:

***Od ilə su nola gər cəm ola bəndə bu dəm,
Zülf ilə yüzində gör məcməi-sübhü zəlam (3, s. 227).***

Qazi Bürhanəddin fikrini daha təsirli çatdırmaq üçün mübaliğə poetik fiqurundan məharətlə istifadə etmişdir. Qəzəllərindən birində o, sevgilisinin eşqində gözlərindən axıdığı yaşları Fərat çayına, bədənini dağa bənzədir. çaya dönən göz yaşları onun dağ kimi bədənini xəyala döndərmişdir:

***Tənüm tağ idivü yaşım Fərat idi şimdi,
Xəyalə döndü tənüm, oldu çün şərab gözüm (3, s.128).***

Bədii suallar şairin əsərlərində mühüm yer tutur. Bu poetik fiqurun köməyi ilə o, şeirlərindəki emosionallığı, təsir gücünü artırmışdır. Onun “Yoxmu?”, “Yoxmudur?”, “Degilmi?” rədifli və bir sıra digər qəzəllərində bütün beytlər əvvəldən axıra qədər bədii suallardan ibarətdir. “Yoxmudur” rədifli qəzəlində şair sevgilisinə müraciətlə deyir ki, cövrün həddən aşdı, hicranın sonu yoxdurmu, dərmanını tapa bilmədik dərдинin sonu yoxdurmu:

***Həddən aşurdun cövrünü, hicrə nihayət yoxmudur?
Dərmanuna xud irməzüz, dərdünə qayət yoxmudur?
Gisularun könülləri zülmətdə gümrah eyləmiş,
Abi – həyat ləblərinə hərgiz hidayət yoxmudur (3, s. 221 – 222)?***

Qazi Bürhanəddin şeirlərində cinas, ləffü nəşr, bədii xitab, touzi, səc’, irsalül-məsəl və ya təmsil, təlmih, hüsnü-mətlə və s. bədii ifadə vasitələrindən istifadə etmişdir.

Nəticə. XIV əsr ədəbiyyatımızın görkəmli nümayəndəsi hökmdar şair Qazi Bürhanəddin şeirlərinin mövzu dairəsi geniş, bədii üslubu, poetik dili özünəməxsusdur. O, istər dünyəvi, məcazi, istərsə də ilahi, həqiqi eşqin tərənnümünə gözəl şeirlər həsr etmişdir. Təbiət vurğunu olan şair əsərlərində xüsusilə baharın və payızın təsvirinə önəm vermişdir. Şair təbiəti, ilin müxtəlif fəsilərini təsvir etməklə öz daxili aləmi, əhvali-ruhiyyəsi barədə söz deyə bilmişdir.

Qazi Bürhanəddinin şeirlərində bahadırılıq, igidlik, qəhrəmanlıq ruhu hökm sürməkdədir. O, əsərlərində bir sıra mənəvi-əxlaqi cəhətlərlə bərabər səxavəti, mərdliyi, igidliyi, cəsurluğu təbliğ edir. Şairə görə, insanın həyatı, nə zaman öləcəyi Tanrının əlindədir. Əgər belədirsə, ölümdən qorxmaq, ümumiyyətlə qorxaqlıq hər cür mənasını itirir.

Qazi Bürhanəddinin şeirlərində hürufiliyin təsirini görürük. Lakin onu hürufilik və ya hansısa digər dini təriqətə aid olduğunu iddia etmək olmaz. Şair bütün şeirlərində insanı, onun fiziki və mənəvi-əxlaqi gözəlliyini, fikir və arzularını, hiss və duyğularını tərənnüm etməkdədir.

Qazi Bürhanəddinin canlı xalq danışığı dilindən qidalanan şeir dili zənginliyi, yüksək bədii zövqü ilə diqqəti cəlb etməkdədir. O, əsərlərində xalq deyim və ifadələrindən Şərq poetikasına məxsus bədii ifadə vasitələrindən məharətlə istifadə etmişdir.

Ədəbiyyat:

1. Наджип Э. Н. Исследования по истории тюркских языков XI – XIV в.в. Москва: «Наука», (Главная Редакция Восточной Литературы), 1989.
2. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. Altı cildə. Üçüncü cild. Bakı: “Elm”, 2009. 14
3. Bürhanəddin Qazi. Divan. Ön söz, tərtib və lüğətin müəllifi: Əlyar Səfərli. Bakı: Azər nəşr, 1988.
4. Alpaslan A. Kadı Burhaneddin divanından seçmələr. İstanbul: Milli Eğitim Yayın Evleri, 1977.
5. Бомбачи А. Тюркские литературы. Введение в историю и стиль Зарубежная тюркология. Москва: «Наука» (Главная Редакция Восточной Литературы), 1986.
6. Səfərli Ə., Yusifov X. Qədim və orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı: “Maarif”, 1982.

Керимов Паша

ТЕМАТИКА И СРЕДСТВА ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ВЫРАЗИТЕЛЬНОСТИ В СТИХАХ ГАЗИ БУРХАНАДДИНА

Резюме

Рукопись дивана-сборника лирических стихов выдающегося азербайджанского поэта Гази Бурханаддина (1344-1398) хранится в Британском музее Лондона. Его творчество берет свое начало из двух источников-устного народного творчества и классической литературы. Ряд своих стихов поэт-правитель посвятил воспеванию мужества, героизма воина на поле боя. Главное место в поэзии поэта занимает любовная лирика. В своих газелях Гази Бурханаддин описывает все радости и горести влюбленного человека. Большое место занимает в стихах поэта воспевание человеческой красоты. Почти в каждом бейте своих стихов он использует образные выражения. В одном из своих стихов Гази Бурханаддин красивую девушку сравнивает с солнцем. Здесь и в ряде других своих произведений он говорит о вполне реальной любви к реальной красавице. Лирический герой произведений поэта с терпением переносит все невзгоды, ради своей любви.

Стихи Гази Бурханаддина отличаются разнообразием эпитетов, метафор, сравнений, гипербол и других средств художественной выразительности. Его произведения оказали влияние на творчество азербайджанских поэтов Ш.И.Хатаи и М.П.Вагифа.

Ключевые слова: *Гази Бурханаддин, Азербайджан, огуз, газель, стихи, лирика*

Kerimov Pasha

THEMES AND MEANS OF ARTISTIC EXPRESSION IN THE VERSES OF GAZI BURKHANADDIN

Summary

A divan-collection of lyric poems by the outstanding Azerbaijani poet Gazi Burhanaddin (1344-1398) in the British Museum in London. His work originates from two sources - oral folk art and classical literature. The poet-ruler devoted a number of his poems to praising the courage and heroism of a warrior on the battlefield. The main place in the poet's poetry consist of love lyrics. In his gazelles, Gazi Burhanaddin describes all the joys and sorrows of a man in love. The glorification of human beauty occupies an important place in the poet's poems. In almost every beat of his poems, he uses figurative expressions. In one of his poems, Gazi Burhanaddin compares a beautiful girl to the sun. Here and in a number of his other works, he speaks of a very real love for a real beauty. The lyrical hero of the poet's works with patience endures all adversity, for the sake of his love.

The poems of Gazi Burhanaddin are distinguished by a variety of epithets, metaphors, comparisons, hyperbole and other means of artistic expression. His work influenced the work of Azerbaijani poets Sh.I. Khatai and M.P. Vagif.

Key words: *Gazi Burhanaddin, Azerbaijan, oguz, gazel, poem, lyric*

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 17.11.2020

Çapa qəbul olunma tarixi: 27.11.2020

Filologiya elmləri doktoru, professor Tərlan Quliyev
tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur.